

**Estudi dels
materials
procedents d'un
abocador de la
ciutat romana de
Maó**

Octavi
Pons Machado
Joaquim
Pons Machado

Mayurqa
(2005), 30:
869-887

ESTUDI DELS MATERIALS PROCEDENTS D'UN ABOCADOR DE LA CIUTAT ROMANA DE MAÓ

Octavi Pons Machado
Joaquim Pons Machado

RESUM: Durant una campanya d'excavació d'urgència l'any 1998 al casc antic de la ciutat de Maó, es va documentar un abocador amb material d'època romana. El material va avançant des d'època romana republicana fins al segle II dC i la varietat de tipologies i procedències ens donen una visió de les xarxes comercials establertes durant l'Imperi romà.

PALABRAS CLAVE: Maó, Abocador, Imperi romà.

ABSTRACT: A dumpsite with artefacts from the Roman period was found during an urgent archaeological excavation in the old quarter of the city of Mahon in 1998. The material dates from the republican period to the eleventh century AD and the variety of forms and origins provides a complete picture of the commercial network established during the Roman Empire.

KEY WORDS: Mahon, dumpsite, Roman Empire.

El present article vol donar a conèixer una part dels materials d'una excavació d'urgència realitzada l'any 1998 al solar número 8 del carrer Pont des Castell de Maó. El dit carrer es troba al costat de la plaça de la Conquesta, zona on s'han documentat les restes arqueològiques més antigues de la ciutat.

Els límits actuals del carrer són els següents: està tallat transversalment per la plaça de la Conquesta i el carrer d'Alfons III i longitudinalment va des de l'esmentada plaça al penya-segat del port, on hi ha un mirador.

ACTUACIONS ANTERIORS

L'any 1981 es varen realitzar les primeres excavacions arqueològiques a la zona, concretament a la plaça de la Conquesta, que varen donar com a resultat la localització de restes molt arrasades d'estructures talaiòtiques, carrers romans i part de cases de l'Edat Moderna. A aquesta primera campanya d'excavacions, va seguir una altra excavació d'urgència al carrer d'Alfons III amb resultats similars. Ambdues excavacions varen evidenciar que l'origen de la ciutat de Maó es trobava en aquella àrea.

Pel que fa als treballs d'excavació al carrer Pont des Castell abans de la campanya de 1998, es varen realitzar els treballs arqueològics següents:

- a) El 1989 es va obrir una sèquia entre l'antic edifici de l'Orfeó Maonès i la Casa de Cultura recuperant-se alguns fragments de ceràmica (fragments d'àmfora del tipus Dressel 1).
- b) L'any 1994 es varen enderrocar els edificis que ocupaven els solars números 10, 12 i 14 del carrer Pont des Castell. L'excavació va donar diversos nivells d'ocupació: restes de cases medievals i modernes, que no van més enllà del segle XVII dC i un abocador amb ceràmiques romanes, molt semblant al del nostre estudi.
- c) L'any 1996 es va excavar el solar on es trobava l'Orfeó Maonès. Aquí es varen descobrir una sèrie de murs que podrien correspondre als fonaments de les antigues cases del barri jueu de Maó. També es va localitzar part d'un dipòsit rectangular d'època romana i una gran canalització que moria al penya-segat del port de Maó.

LA TROBALLA I ELS TREBALLS D'EXCAVACIÓ

Amb motiu de portar-se a terme unes obres al solar número 8 del carrer Pont des Castell, i coneguda l'existència de restes arqueològiques a la zona, el Consell Insular de Menorca va sol·licitar a la constructora la realització d'una prospecció al solar per tal de determinar si calia intervenir-hi arqueològicament d'urgència.

Les prospeccions varen donar com a resultat la localització d'estructures d'interès arqueològic i històric per la qual cosa es va decidir intervenir en la zona d'urgència. Els treballs es varen realitzar entre els dies 6 i 14 d'abril de 1998.

La superfície excavada va ser d'uns 70 m², que varen proporcionar una potència estratigràfica fèrtil d'uns 50 cm a un metre, excepte la zona de l'abocador romà, que va proporcionar una potència aproximada de dos metres.

En un primer moment l'excavació es va realitzar per extensió, però una volta es varen anar identificant els diferents àmbits de les edificacions antigues, vàrem anar diferenciant diversos sectors d'actuació. Cada sector corresponia a un àmbit diferent de l'estructura.

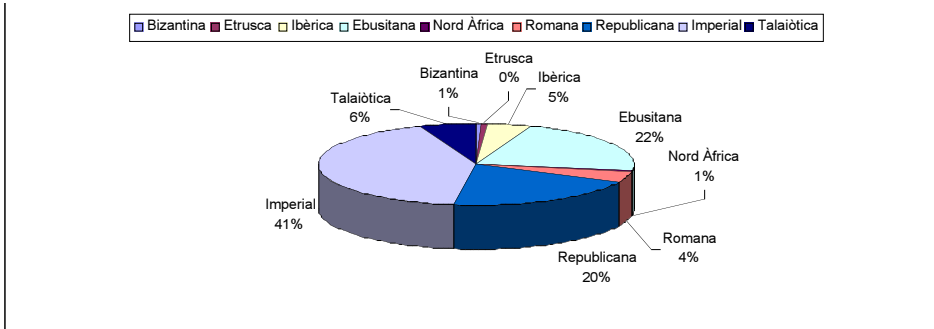
El sector que ens afecta és l'àmbit F de l'excavació, que correspon a una esclatxa de la roca mare que presenta una paret seca al seu costat nord-oest i que va ser emprada com a abocador. Té una profunditat d'uns dos metres, una longitud d'uns dos metres i una amplada d'uns 50-60 cm a la seva boca.

L'abocador està situat a bastant de desnivell respecte a l'edifici que ocupava el solar número 8 del carrer Pont des Castell i presentava els elements estratigràfics següents:

- a) Nivell de terra gris fosc amb alguns carbons que podrien correspondre a fems orgànics. Aquesta terra ha presentat abundants ossos animals, així com ceràmiques romanes i púniques. Aquest nivell va ser registrat a l'excavació com a UE 1008. Dins aquest nivell els materials estaven disposats cronològicament, és a dir, els materials més moderns varen aparèixer a la part superior de l'abocador i els més antics a la seva part inferior.
- b) Mur fet de pedres petites col·locades en sec que tanquen l'abocador pel seu costat nord-oest. Les altres parets són la roca mare. Aquest mur va ser registrat a l'excavació com a UE 2005.

ESTUDI DELS MATERIALS

De l'anàlisi de les ceràmiques recuperades podem deduir que el gruix de materials correspon al final del període republicà romà i a l'inici i la primera part de la dinastia Júlia Clàudia. No obstant això, s'han recuperat materials indígenes i d'importació que ens situen al segle II aC, i materials romans imperials del segle II dC.

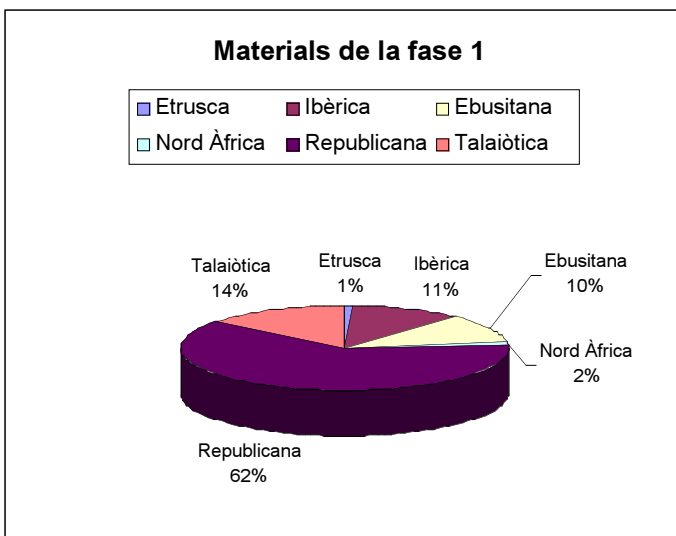

Per cultures podem observar que els materials romans republicans i imperials, així com els punicoebusitans, són els més nombrosos. Ara bé, també tenim representació de les ceràmiques indígenes del Talaiòtic Final, de les produccions ibèriques, així com una petita mostra de *bucchero* etrusc i de ceràmiques bizantines.

Pel que fa a la cronologia dels materials, els podem distribuir en tres fases diferents. Un primer moment correspondria al segle II fins a època augustal, una segona fase correspondria al regnat d'August i als primers Juli Claudis i una tercera època que correspondria a l'època flàvia fins a principis del segle III dC.

FASE 1, SEGLE II AC A ÈPOCA D' AUGUST

La ceràmica més antiga documentada a l'abocador correspon a un fragment de vora d'un bol de *bucchero nero* que s'ha de datar entre els segles VI i V aC. Aquest objecte, a pesar del paquet homogeni que forma la resta de materials, pot enllaçar perfectament amb les ceràmiques talaiòtiques recuperades.

La ceràmica indígena recuperada correspon als models d'olles i vasos troncocònics de la darrera fase de la cultura talaiòtica. Es caracteritzen pel fet de tenir uns fangs ocre i gris amb desgreixador. Les formes corresponen a olles carenades i globulars, olles de coll vertical amb nanses d'orelles i vasos troncocònics.

Les nanses i decoracions corresponen al moment final del Talaiòtic, amb la presència de nanses semicirculars aplicades o cordó amb digitacions aplicades al cos de la peça. Les nanses verticals d'orelles, una de les quals decorada amb digitacions, són típiques d'aquest moment.

Pel que fa a la cronologia d'aquestes peces, tenim el problema de la seva llarga perdurabilitat i s'han de datar segons la resta de materials d'importació recuperats, ara bé, malgrat tot, aquests materials es documenten a l'illa entre els segles VI-V i el segle I aC.

FASE 1				
OBJECTE	TIPOLOGIA	CRONOLOGIA	CULTURA	Nre. FRAG.
Bol	B-NERO Bo4	-525 / -475	etrusca	1
Bol	COM-IB Cp6	-350 / -200	Ibèrica	2
Got bicònic	COT-CAT Gb0	-325 / -50	Ibèrica	2
Copa	Forma 28	III-II aC	Punicoebusitana	6
Plat	campaniana a	III-I aC	Romana republicana	1
Olla	cuina ebusitana	III-I aC	Punicoebusitana	1
Caccabus	Celsa 79.28	-300 / 50	Romana republicana	2
Caccabus	Com-it 3	-300 / 100	Romana republicana	1
Plat	Morel 2825 / Lam. 27c	-225 / -25	Romana republicana	1
Àmfora	T-7.4.2.2.	-200 / -100	Púnica nord-africana	1
Tapadora	Com-it 7a	-200 / 50	Romana republicana	15
Olla	carenada	II-I aC	Talaiòtica	2
Olla		II-I aC	Talaiòtica	12
Vas	truncocònic	II-I aC	Talaiòtica	1
Olla	globular	II-I aC	Talaiòtica	1
Vas	truncocònic	II-I aC	talaiòtica	2
Plat	Forma 5	II-I aC	Punicoebusitana	4
Plat	campaniana B	II-I aC	Romana republicana	1
Kalathos	decorat	II-I aC	Ibèrica	8
Plat	Lamboglia 5A	-175 / -50	Romana republicana	1
Pàtera	Morel 2287 a1	-150 / -25	Romana republicana	1
Copa	Lamboglia 1	-150 / -25	Romana republicana	2
Plat	Lamboglia 5B	-150 / -25	Romana republicana	1
Plat	Lamboglia 7	-150 / -25	Romana republicana	1
Gobelet	Mayet I	-150 / -50	Romana republicana	1
Àmfora	Dressel 1	-135 / -1	Romana republicana	20
Moneda	as Kesse	-133 / -30	Ibèrica	1
Àmfora	Dressel 1C	-125 / -25	Romana republicana	1
Plat	Luni 1/Agua rod 3	-120 / -1	Romana republicana	2
Copa	Forma 19/22	II aC	Punicoebusitana	1
Gobelet	COT-CAT Gb10	-100 / -50	Ibèrica	1
Àmfora	T-7.4.3.3.	-100 / -25	Púnica nord-africana	1
Àmfora	Dressel 1B	-100 / -1	Romana republicana	2
Caccabus	Com-it 3a	-100 / -1	Romana republicana	1
Caccabus	Com-it 3c	-100 / -1	Romana republicana	1
Plat	imitació pompeïa	I aC	Romana republicana	1
Plat	vernís pompeïa	I aC	Romana republicana	1
Gobelet	Mayet III	-75 / -1	Romana republicana	5
Plat	Forma 2/18	I aC	Punicoebusitana	1
Llumeta	Dressel 1	I ac	Romana republicana	1
Caccabus	Vegas 1975, 20,3	I aC - I dC	Romana republicana	2
Plat	Luni 2-4/Agua rod 4	-100/25	Romana republicana	2

El material itàlic d'època republicana és el més representat dins aquesta fase. Pel que fa a les àmfores, la forma documentada ha estat la Dressel 1, en les seves variants Dressel 1B i Dressel 1C, que ens situen al segle I aC. Aquestes àmfores són itàliques i estan destinades al transport del vi.

La ceràmica de taula està representada per una sèrie de copes de vernís negre, les campanianes, en les seves variants A i B i per les parets fines tipus Mayet I i Mayet III.

La campaniana A està representada per un sol fragment que correspon a una copa de la forma 27C. La campaniana B és més nombrosa que la variant anterior i queda documentada per dues copes de la forma lamboglia 1 i tres plats, dos dels quals corresponen a la forma lamboglia 5 i un a la forma lamboglia 7. La cronologia de totes aquestes peces abasta de la meitat del segle II aC fins a finals del segle I aC, excepte la copa de campaniana A, que té els seus inicis a finals del segle III aC.

A l'abocador hem documentat la presència de dos tipus de parets fines itàliques que corresponen als primers prototips d'aquestes produccions. Són gobelets alts, de cos fusiforme i vora motllurada i oberta (Mayet I) o ovoide i vora convexa (Mayet III). Les bases d'ambdues formes són planes i lleugerament diferenciades. La seva zona de producció és la península Itàlica i la seva cronologia és de 150 a 50 aC per a la forma Mayet I i de 50 a 1 aC per a la Mayet III.

La ceràmica de cuina és representada per plats, tapadores i olles de fabricació itàlica, i dins aquest apartat hem de diferenciar dues produccions, les ceràmiques de cuina d'engalba interna vermella pompeiana i les ceràmiques conegudes com a produccions de cuina itàliques.

Les ceràmiques d'engalba interna vermella pompeiana són representades per plats de base plana i cos de parets rectes obertes amb la vora ametllada o la vora horitzontal dels tipus Luni 1 / Aguarod 3 i Luni 2/4 / Aguarod 4. La cronologia d'aquestes peces abasta de 120 aC fins al regnat d'August. Dins aquestes produccions tenim un fragment de plat amb la vora horitzontal i el cos de parets obertes que imita les produccions Luni 2/4.

La ceràmica de cuina italiana és representada pels plats de vora bífida amb el cos de parets rectes obertes o parets lleugerament bombades, i amb la base plana. La tipologia d'aquests plats correspon a la forma Aguarod 4 / Vegas 14, que presenta una cronologia que va de 100 aC fins a 50 dC.

Aquests plats de vora bífida formen servei amb les tapadores o els plats amb el peu anular o amb un pom, fetes amb les mateixes pastes ocre o grises amb desgreixadors volcànics que els plats de vora bífida i les olles. Hem classificat aquestes ceràmiques segons la tipologia de Lattara i queden incloses dins el grup Com-it 7a, amb una cronologia que abasta de 200 aC fins a 50 dC. Hem de dir, però, que aquestes tapadores també poden formar servei amb els plats d'engalba interna vermella pompeiana.

Hem documentat, també, una sèrie d'olles o *caccabus* que pertanyen a aquest tipus ceràmic. Es caracteritzen pel fet de tenir el cos globular i la base arrodonida i les vores poden ser horitzontals, o bé verticals. Les formes que hem documentat al nostre jaciment pertanyen als tipus Celsa 79.28 i al grup de Lattara Com-it 3 variants A i C. Totes elles tenen una cronologia que abasta del segle III aC fins al regnat de Claudi.

El material de procedència punicoebusitana correspon en la seva pràctica totalitat a imitacions en ceràmica grisa d'objectes de ceràmica campaniana romana. Les formes imitades són els plats de campaniana B Lamboglia 5 i 7, la copa de campaniana B forma Lamboglia 2. Així mateix documentam la presència de copes de les formes 2/18, 19/22 i 28. Segons la tipologia establerta per Del Amo, aquestes ceràmiques les hem de situar entre el segle II i I aC.

Tenim també un fragment de vora d'una olla de ceràmica comuna de cuina ebusitana. La pasta de la peça és grisa amb desgreixador blanc i les parets són de color ocre i ben espatulades. La seva cronologia va del segle III al I aC.

La ceràmica púnica nord-africana està representada per dues vores d'àmfora destinades al transport de conserves de peix del tipus Maña C2b, variants de Joan Ramón T-7.4.3.3 i T-7.4.2.2 fabricades a la zona de l'estret de Gibraltar, successores de les fabricades a Cartago, i que s'han de situar cronològicament entre la Segona i la Tercera Guerra Púnica, 201-146 aC.

La ceràmica ibèrica també és present dins aquesta fase 1. No és gaire abundosa, però tenim fragments de vora de dos bols de petites dimensions de ceràmica comuna ibèrica, que tenen la vora entrant i el peu anular, així com fragments de dos gobelets de cos bicònic de ceràmica grisa emporitana. Tenim també diversos fragments informes amb decoració pintada corresponents a les parets de kalathos, però no tenim cap fragment de vora d'aquestes peces.

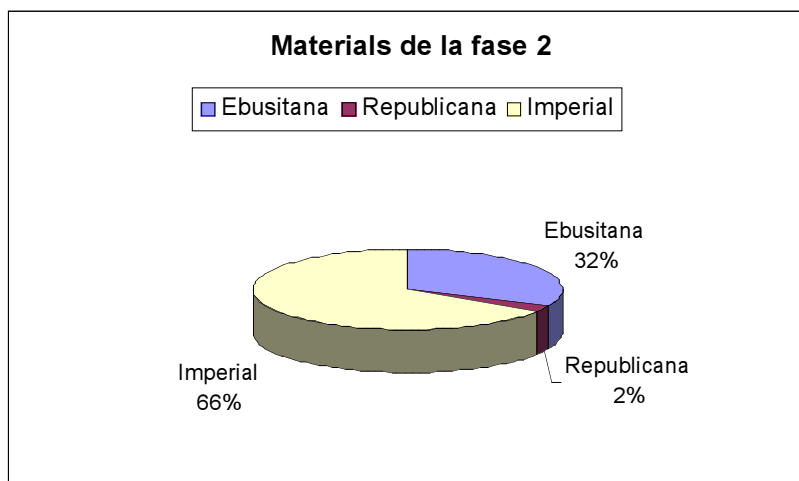
És interessant destacar la troballa d'un as ibèric de la seca de Kesse, que presenta una cronologia ben definida, 133 a 30 aC, la qual cosa ens ajuda a datar el conjunt de materials d'aquest període.

FASE 2, D'ÈPOCA D'AUGUST ALS PRIMERS JULIS CLAUDIS

Dins aquesta fase 2 de l'abocador hem recollit els materials que cronològicament abasten de l'arribada d'August al poder fins a l'època flàvia. Aquest període ens proporciona una gran quantitat de materials ceràmics i la seva varietat de procedència també és major.

Les ceràmiques que ens marquen l'inici d'aquesta fase corresponen a un gran plat de ceràmica prearetina i a les llumetes romanes republicanes.

És interessant assenyalar la presència d'un peu anular d'una gran pàtera itàlica de ceràmica prearetina, producció que s'ha de situar en el període de pas entre les produccions de vernís negre al vernís vermell. Es un període molt curt que acaba, més o menys, en el mateix moment que August assoleix el poder. El nostre plat correspon a la forma Morel 2287a1 i al seu fons interior presenta la marca QAF.

Pel que fa a les llànties, en tenim uns pocs fragments del tipus delfiniforme amb apèndix lateral, segurament de procedència itàlica, que s'han de situar cronològicament al començament del regnat d'August i que no van més enllà del canvi d'era. Tipològicament parlant, hem documentat la presència de les formes Dressel 2, Dressel 2/3 i Dressel 4. Les formes més antigues, igual que les prearetines, marquen el pas del vernís negre al vermell.

FASE 2				
OBJECTE	TIPOLOGIA	CRONOLOGIA	CULTURA	Nre. FRAG.
Àmfora	PE-18/T-8.1.3.3	-125/75	Punicoebusitana	36
Àmfora	Pascual 1	-50/50	Romana imperial	35
Àmfora	Laietana 1	-40 / -5	Romana imperial	14
Plat	Conspectus 1	-40 / -1	Romana imperial	3
Copa	Conspectus 7	-40/25	Romana imperial	4
Plat	Conspectus 5	-30 / -10	Romana imperial	1
Copa	Conspectus 8	-30/10	Romana imperial	1
Gobelet	Mayet XIV	-25/15	Romana imperial	3
Àmfora	Dressel 2-4	-25/100	Romana imperial	2
Copa	Conspectus 14	-15/15	Romana imperial	2
Gobelet	Mayet XXIV	-15/50	Romana imperial	1
Gobelet	Mayet XXXIII	-10/30	Romana imperial	2
Plat	Conspectus 3	-10/50	Romana imperial	1
Plat	T.S. Aretina PE/RI	I aC	Romana imperial	1
Plat	Atlante 3	I aC	Romana imperial	1
Llumeta	Dressel 2	I aC	Romana republicana	1
Llumeta	Dressel 3	I aC	Romana republicana	1
Llumeta	Dressel 2/3	I aC	Romana republicana	1
Gobelet	—	I aC - I dC	Romana imperial	7
Gobelet	—	I aC - I dC	Romana imperial	1
Plat	Atlante 38	I dC	Romana imperial	1
Copa	Atlante 42	I dC	Romana imperial	2
Plat	Drag. 32	I dC	Romana imperial	1
Copa	Drag. 29 Gàl·lica	I dC	Romana imperial	1
Copa	Drag. 37 Hispana	I dC	Romana imperial	1
Llumeta	Dressel 17	I dC	Romana imperial	1
Àmfora	Oberaden 74	1/30	Romana imperial	1
Copa	Conspectus 33	1/50	Romana imperial	1
Àmfora	PE-41	1/75	Punicoebusitana	2
Plat	Conspectus 21	10/80	Romana imperial	1
Àmfora	PE-25	25/175	Punicoebusitana	5

El conjunt més destacat amb diferència correspon al material romà imperial i la seva varietat és molt gran.

Tenim diverses àmfores procedents de la Tarraconense i totes elles estan destinades al transport del vi. Els materials més abundosos corresponen a les formes Laietana 1 i Pascual 1, que a la vegada són els tipus més antics d'aquestes produccions documentats a l'abocador. Pel que fa a la seva cronologia, la Laietana 1 no sobrepassa el canvi d'era i la Pascual 1 abasta del regnat d'August fins al regnat de Neró.

Les produccions que s'han de situar al segle I dC corresponen a la forma Dressel 2-4 i a l'Oberaden 74, però hem de dir que la seva presència és mínima respecte a les àmfores de les formes Laietana 1 i Pascual 1.

Els materials ebusitans són representats per les àmfores del tipus PE-18, que és la més abundosa i que té els seus inicis abans del canvi d'era, seguida de les imitacions de les àmfores destinades al transport del vi i de les conserves de peix del segle I dC, les àmfores ebusitanes PE-25 i PE-41, imitacions de la Dressel 2-4 i la Dressel 7-11.

La representació de la ceràmica de cuina d'aquesta fase, creiem que l'hem de cercar en una continuació d'ús dels plats de vora bifida, les tapadores, els *caccabus* i les ceràmiques d'engalba vermella pompeiana que hem analitzat en la fase anterior. La cronologia de moltes de les formes documentades abasta tota la primera meitat del segle I dC.

Pel que fa a la ceràmica fina, hem documentat la presència de parets fines, les anomenades sigil·lades orientals i les sigil·lades de diferents procedències, que ens marquen molt bé aquest moment cronològic.

Hem documentat la presència a l'abocador de plats i copes que corresponen a la producció ceràmica coneguda com a sigil·lada oriental. Són ceràmiques que presenten unes pastes grogues totalment farinoses amb un vernís vermellós de molt baixa qualitat. Les formes que hem documentat corresponen als tipus Atlante 3, 38 i 42, amb una cronologia del segle I dC.

Les produccions de terra sigil·lada estan representades per les sigil·lades aretines, les més abundoses i de les quals en tenim tres marques que corresponen a dos ceramistes diferents: Sentius i Publius Hertorius, que s'han de situar en plena època d'August i no sobrepassen el canvi d'era.

La majoria de les copes i els plats aretins del nostre abocador no van més enllà del darrer quart del segle I aC.

Les produccions sud-gàl·liques estan representades per dos fragments, un plat de la forma Drag. 32 i un fragment decorat que correspon a un bol decorat de la forma Drag. 29.

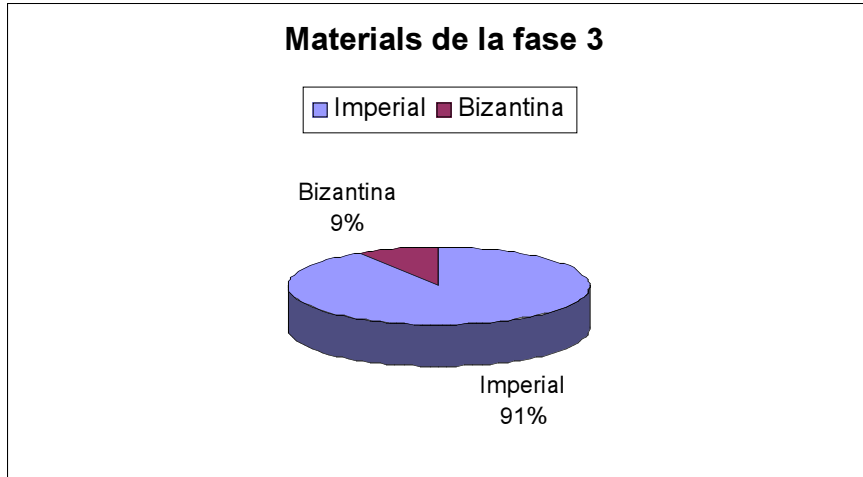
La ceràmica hispànica només està representada per un fragment d'un bol decorat de la forma Drag. 37

Les parets fines d'aquesta fase corresponen als cubilets de la forma Mayet XIV, d'època d'August, el gobelet amb una ansa forma Mayet XXIV i el cubilet de cos ovoide de la forma Mayet XXXIII. Les dues darreres formes, encara que tenen el seu inici abans del canvi d'era, abasten l'època de Tiberi i de Claudi. Es tracta de produccions itàliques (Mayet XIV i XXIV) i bètiques (Mayet XXXIII).

Cal destacar la presència d'un broc rodó que correspon a un llantier de la forma Dressel 17.

FASE 3, DELS FLAVIS FINS AL SEGLE II

És la fase que ens ha proporcionat menys material, però en canvi forma un paquet totalment homogeni pel que fa a la seva cronologia i a la seva procedència.

FASE 3				
OBJECTE	TIPOLOGIA	CRONOLOGIA	CULTURA	Nre. FRAG.
Plat	Hayes 3/Lamb. 1	60/200	Romana imperial	1
Cassola	Hayes 23a/Lamb. 10b	70/150	Romana imperial	1
Cassola	Hayes 23	70/200	Romana imperial	1
Cassola	Hayes 194	70/200	Romana imperial	4
Tapadora	Hayes 196	70/250	Romana imperial	2
Àmfora	Beltrán II B	I-II dC	Romana imperial	1
Copa	Hayes 12	100/150	Romana imperial	1
Plat	Hayes 9a/Lamb. 2a	100/160	Romana imperial	2
Copa	Hayes 14/Lamb. 3a	125/175	Romana imperial	2
Plat	Hayes 6/Lamb. 23	125/200	Romana imperial	1
Copa	Hayes 14/17	150/200	Romana imperial	1
Copa	Hayes 16/Lamb. 3c	150/200	Romana imperial	1
Cassola	Hayes 23b/Lamb. 10a	150/200	Romana imperial	1
Askos	Hayes 123/ Lam. 15	II-III dC	Romana imperial	1
Olla	Hayes 200	II-III dC	Romana imperial	1
Plat		V-VII dC	Bizantina	1
Plat		V-VII dC	Bizantina	1

L'únic fragment d'àmfora recuperat correspon a l'inici de pivot d'un contenidor del tipus Beltrán IIB, destinat al transport de conserves de peix. La seva zona de procedència és la Bètica, l'estret de Gibraltar, i la seva cronologia abasta del segle I al II dC.

La resta de materials tenen el seu lloc d'origen a Cartago i una mateixa cronologia, finals del segle I dC i segle II dC.

La ceràmica de cuina és coneguda a la bibliografia com a ceràmica de cuina nord-africana. A l'abocador hem documentat la presència de les formes típiques d'aquestes produccions, les tapadores de vora fumada (Hayes 196), les cassoles (Hayes 23, variants A i B, i la forma Hayes 194), i olles de patina cendrosa (Hayes 197 i Hayes 200). Totes aquestes formes componen els típics serveis de cuina nord-africans a partir de l'època flàvia.

Acompanyant aquestes produccions de cuina, vénen les ceràmiques de taula formades pels plats i copes de terra sigil·lada clara A, que presenten una idèntica cronologia, finals del segle I dC, segle II dC. Les formes que hem pogut estudiar corresponen a la Hayes 3, Hayes 6, Hayes 9a, Hayes 16, Hayes 14 i Hayes 12.

Cal destacar la recuperació d'un biberó o *askos* que correspon a la forma Hayes 123 / Lamboglia 15.

Les ceràmiques que ens proporcionen la cronologia més alta són dos fragments que corresponen a uns plats bizantins decorats amb motius lineals formats per puntillades incises. La seva cronologia és dels segles V-VII dC.

ALTRES MATERIALS

ALTRES MATERIALS					
OBJECTE	PART	TIPOLOGIA	CRONOLOGIA	CULTURA	Nre. FRAG.
Àmfora	ansa	indet.	I aC - I dC	Punicoebusitana	8
<i>Operculum</i>	vora		I aC - I dC	Punicoebusitana	3
Àmfora	ansa	indet.	I aC - I dC	Romana	1
Pes teler	perfil	trapezoïdal	I aC - I dC	Romana	6
Pes xarxa	perfil	circular	I aC - I dC	Romana	3
Llumeta	disc	Indet.		Romana	1
Llumeta	base	Indet.		Romana	1
Ampolla	vora		I aC - I dC	Romana imperial	1

Tenim un petit conjunt de materials que no podem adscriure a cap fase concreta de l'abocador, però la seva presència és prou significativa, perquè ens mostren diverses activitats econòmiques realitzades a la ciutat en època antiga.

Per un costat, tenim un conjunt de sis pesos de teler de secció trapezoïdal amb una perforació a la part superior per poder-los suspendre. Per tant, l'activitat de teixir era present, ja sigui a nivell particular de les cases o perquè hi hagués algun taller dedicat a la fabricació de teixits.

Per l'altre costat, tenim una sèrie de pesos de xarxa (3) de perfil circular o bicònic i una perforació central per on passaria la corda. Potser en el moment de ser rebutjats i

tirats dins l'abocador la seva funció era de pes de teler, però en origen ens reflecteixen l'activitat econòmica de la pesca. Tenint en compte les característiques del port de Maó, és fàcil suposar que una part de la població de la ciutat es dedicava a aquestes activitats i, per tant, utilitzava materials com aquests pesos per poder treballar.

CONCLUSIONS

Aquest abocador ens ha proporcionat un conjunt interessant de materials que tenen una llarga perdurabilitat en el temps. Les tres fases documentades ens mostren una utilització d'aquest espai com a zona de rebuig entre els segles III aC i el segle II dC. Fins i tot tenim alguns materials que ens amplien la seva cronologia cap a cada costat (*bucchero* etrusc i ceràmica bizantina).

La presència de ceràmica etrusca antiga a la part inferior de l'abocador s'ha d'interpretar com una intrusió produïda al moment d'inici d'ús de l'esclatxa com a femer. De l'anàlisi del material, concretament de la moneda ibèrica recuperada, així com de les àmfores púniques nord-africanes i les Dressel 1, variants B i C, creiem que el moment de posada en funcionament de l'abocador s'ha de cercar just després de la conquesta romana de Menorca.

Les ceràmiques talaiòtiques i ibèriques, que tenen una perdurabilitat molt llarga en el temps, així com les formes campanianes estudiades, sabem que se segueixen fabricant amb posterioritat a 123 aC.

L'absència de produccions d'àmfores d'Eivissa en aquesta fase, i la gairebé absència de materials d'aquesta zona, creiem que s'ha d'explicar com el reflex del retrocés del comerç púnic a les Balears just després de la conquesta de les Illes per part de Roma.

El moment de canvi cap a una segona fase d'ús del jaciment, el situam al començament del regnat d'August, moment de canvi de l'època republicana cap a l'Imperi. Els mateixos materials, el plat de prearetina i les llumetes delfiniformes amb apèndix lateral, ens marquen aquest pas.

Altres ceràmiques, com les produccions de cuina itàliques tenen una perdurabilitat al llarg de tota la primera meitat del segle I dC, per la qual cosa, l'abundància a l'abocador d'aquestes produccions ens fa pensar que van a cavall entre la primera i la segona fase.

En aquest primer moment, els materials itàlics predominen sobre l'arribada de materials d'altres punts del Mediterrani, com el nord d'Àfrica, Eivissa i la península Ibèrica.

La segona fase d'ús de l'abocador es caracteritza pel fet de concentrar la gran majoria de materials estudiats dins el regnat d'August. Ara bé, és clara la continuïtat de freqüentació del lloc al llarg dels regnats de Tiberi i Claudi.

Podem observar com les produccions ebusitanes tornen al circuit comercial de les Balears en època d'August, tal com demostra la gran presència d'àmfores del tipus PE-18. Ja dins el segle I dC, continuaran arribant aquestes àmfores juntament amb les PE-25 i les PE-41.

Els materials de la Tarraconense són representats per les àmfores de vi. Les Laietanes 1 i les Pascuals 1, juntament amb les PE-18, són les produccions amfòriques més nombroses d'aquest període. Discretament, ja dins el segle I dC, tenim documentada la presència de les Dressel 2-4 i les Oberaden 74.

Les sigil-lades aretines són les més abundoses a l'abocador i gairebé totes elles corresponen a formes que no superen el canvi d'era. Ara bé, també tenim una petita

representació de formes d'època de Tiberi i Claudi. A aquesta fase també corresponen les poques sigil·lades gal·les i hispanes documentades.

És interessant assenyalar la presència de sigil·lades orientals, que molt probablement varen arribar a Menorca des dels ports del sud d'Itàlia, barrejada a les sigil·lades aretines, les parets fines i les llumetes. Val la pena tenir present aquesta presència, ja que en diferents excavacions realitzades al nucli antic de Maó s'ha documentat la seva aparició d'una manera bastant usual.

Les ceràmiques fines (parets fines, sigil·lades i llumetes) recuperades en aquesta fase encara corresponen a produccions que es concentren a la península Itàlica, però ja hi ha un canvi pel que fa a la procedència de les àmfores, que ja no són itàliques sinó provincials (àmfores ebusitanes i tarraconenses).

La tercera fase presenta molt poc material i aquest és totalment uniforme. Excepte un fragment d'àmfora bètica, tot el material prové del nord d'Àfrica, de la zona de Cartago (ceràmica de cuina nord-africana de patina cendrosa i clares A), i presenta una cronologia que abasta el final del segle I dC i el segle II dC.

En un moment del segle II dC creiem que s'hauria de situar el moment d'amortització de l'abocador. La primera peça que es va recuperar a l'estructura i que va conduir a la boca del femer va ser un biberó de ceràmica clara A, forma Hayes 123.

La presència de dos fragments de ceràmica bizantina dels segle V-VII dC s'ha d'interpretar com una intrusió posterior a la clausura de l'estructura.

BIBLIOGRAFIA

- A.A.D.D. (1985): *Atlante delle forme ceramiche*. Istituto della Enciclopedia Italiana. Roma.
- (1993): DICOCER: «Dictionnaire des Céramiques Antiques (VIIème s. av. n.è. – VIIème s. de n. è.) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)». *Lattara*, núm. 6, C.N.R.S. Lattes.
- AGUAROD OTAL, C. (1991): *Cerámica romana importada de cocina en la Tarraconense*. Institución Fernando el Católico. Saragossa.
- BELTRÁN LLORIS, M. (1990): *Guía de la cerámica romana*. Libros Pórtico. Saragossa.
- De GUADÁN, A. M. (1980): *La moneda ibérica. Catálogo de numismática ibérica e ibero-romana*. Cuadernos de Numismática. Madrid.
- DEL AMO DE LA HERA, M. (1970): «La cerámica campaniense de importación y las imitaciones campanienses en Ibiza». A *Trabajos de Prehistoria*, núm. 27. CSIC. Madrid, pàg. 201-258.
- HABLET, R. (1990): *Conspectus formarum terrae sigillatae italico modo confectae*. GMBH, Bonn.
- LAMBOGLIA, N. (1952): «Per una classificazione preliminare della ceramica campana». A *Atti del I Congresso di Studi Liguri*, Bordighera, pàg. 139-206.
- MAYET, F. (1975): *Les céramiques à parois fines dans la Péninsule Ibérique*. Publications du centre Pierre, Paris.
- MOREL, J. P. (1981): *Céramique campanienne: les formes*. École Française de Rome, Palais Farnèse.
- PLANTALAMOR MASSANET, L.; PONS MACHADO, O. (1994): «La ciudad romana de Mahón: estado de la cuestión». A *Atti dell'XI convegno di studio L'Africa Romana*, Cartago. Editrice Il Torchiello. Ozieri, pàg. 1007-1016.
- RAMON TORRES, J. (1991): *Las ámforas púnicas de Ibiza*. Trabajos del Museo Arqueológico de Ibiza, núm. 23, Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Eivissa.
- RAMON TORRES, J. (1995): *Las ámforas fenicio-púnicas del Mediterráneo Central y Occidental*. Col·lecció Instrumenta, núm. 2, Universitat de Barcelona. Barcelona.

- RITA LARRUCEA, M. C. (1989): *Excavaciones de urgencia en la plaza de la Conquista de Mahón. Hallazgo de un basurero romano*. Treballs del Museu de Menorca, núm. 11. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Maó.
- VEGAS, M. (1973): *Cerámica común romana del Mediterráneo Occidental*. Publicaciones Eventuales, núm. 22, Instituto de Arqueología y Prehistoria, Universidad de Barcelona. Barcelona.

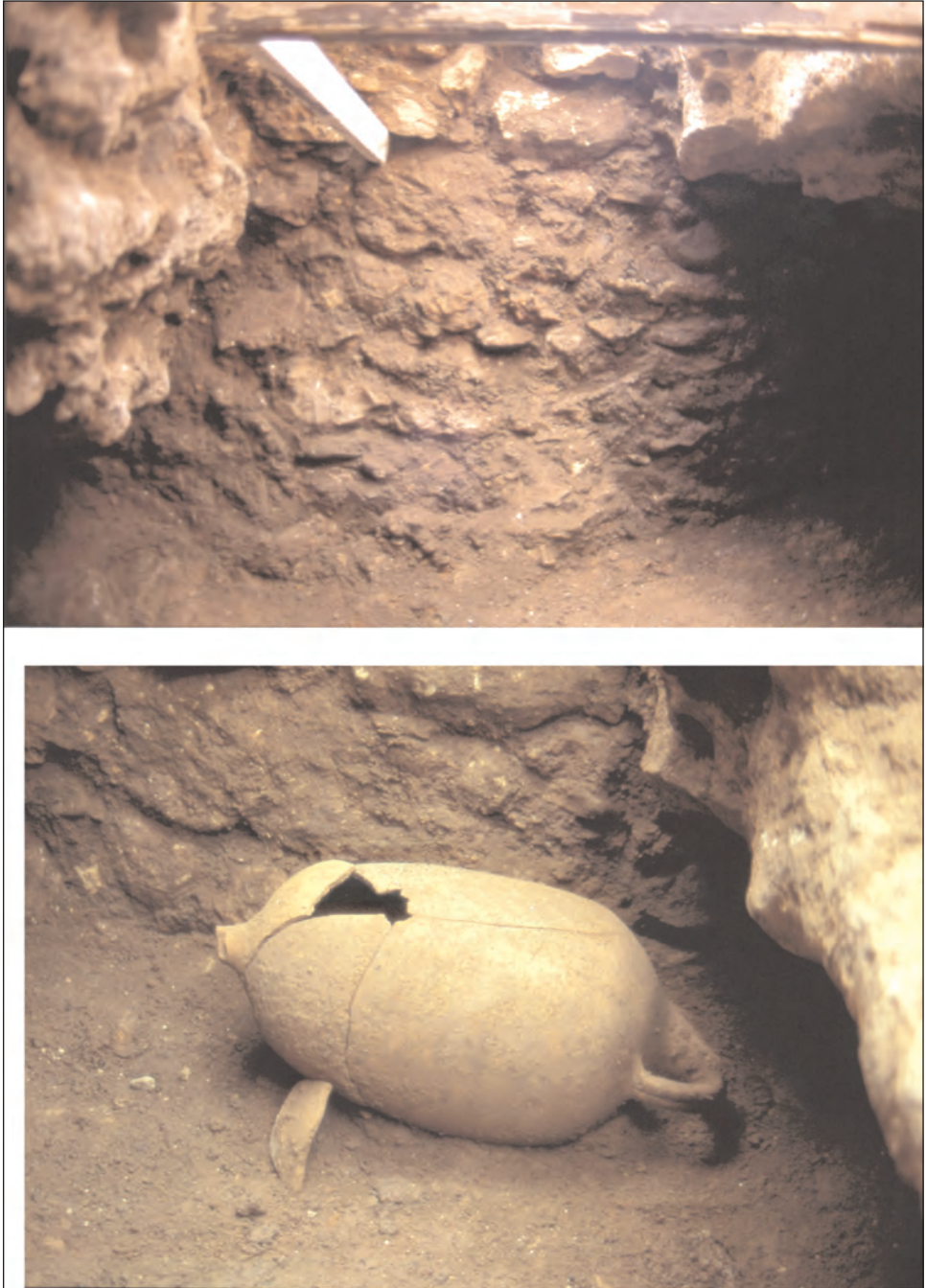

Fig. 1. (1). Vista de l'interior de l'abocador amb el mur construït al fons. (2) Cos d'àmfora laietana documentat durant els treballs d'excavació.

Fig. 2. (1 i 2). Conjunt de ceràmiques romanes republicanes i imperials. (3 i 5) Conjunt de ceràmiques de taula i de cuina romanes republicanes. (4) Conjunt d'àmfores romanes. (5) Conjunt de ceràmiques púniques ebusitanes.

Fig. 3. (1 i 2). Conjunt de ceràmiques talaiòtiques. (3) Conjunt de vasos de parets fines romanes. (4) Pesos de teler i pesos de xarxa documentats a l'abocador. (5) Conjunt de ceràmiques romanes d'època imperial.